

СТЫЛІСТЫЧНАЕ ДЭКАДЗІРАВАННЕ ВЕРША ЯНКІ КУПАЛЫ “У ЛЕСЕ”

Пісарэнка А.М.

кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры
УА “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”
(Рэспубліка Беларусь, г. Мінск)

Стылістыка дэкадзіравання з’яўляецца адным з сучасных адгалінаванняў стылістыкі, аб’ект якога – даследаванне “моцных пазіцый” тэксту з мэтай вытлумачэння яго ідэйна-эмацыянальнага зместу. Асноўнымі моцнымі пазіцыямі, якія дапамагаюць дэкадзіраваць тэкст, “расшыфраваць” яго, якія заключаюць у сабе важныя думкі для ўсведамлення ўсяго тэксту як цэласнай адзінкі, з’яўляюцца назва твора, эпіграф (пры яго наяўнасці), пачатак і канец тэксту, магчыма, кульмінацыя, а таксама ўзаемасувязь названых структурных адзінак з кантэкстам. Стылістыка дэкадзіравання даследуе тэкст як крыніцу інфармацыі для чытача, крыніцу думак, пачуццяў, асацыяцый.

Верш Янкi Купалы “У лесе” (датаваны 1926 годам) закранае тэму прыроды; яго, на наш погляд, можна кваліфікаваць як твор пейзажнай лірыкі. Самы пачатак верша – інтанацыйна незавершанае чатырохрадкоўе – і ёсць першая моцная пазіцыя:

*Калі бывае мне маркотна, –
А я маркочуся часцей,
Як гэта думае ахвотна
Мой дабрадзеі ці ліхадзей,*

- уступ, які задае тэму аўтарскім разважаннем. Паэт звяртае ўвагу чытача на прычыну, па якой ён ідзе ў лес, да прыроды; менавіта у гэтых радках аўтар маркоціцца з таго, што ёсць *ліхадзей*, нядобразычліўца, значыць, не ўсё роўна і гладка ў паэтавым жыцці. І тады ён, не хочучы мазоліць вочы людзям, ідзе ў пушчу, каб застацца з ёй сам-насам: *Тады іду я ў лес нядбала, / каб не мазоліць воч людзям, / На мох валюся дзе папала, / І ўжо я з пушчай сам-насам*. Чалавек, які не хацеў бы раксрываць свой настрой іншым, часта знаходзіць гармонію ў адносінах з прыродай. Да гэтай тэмы звярталіся многія паэты: напрыклад, М. Багдановіч (*Цёплы вечар, ціхі вецер, свежы стог, / Улажылі спаць мяне вы на зямлі*); У. Дубоўка (*Зноў вас пабачыў, бярозы старыя, / Ваша ўтульнасць ізноў мяне крые*), П. Панчанка (*Я пакінуў хату, кінуў вершы, / Блукаю па лесе, як дзівак*), Г. Бураўкін (*Я уваходжу ў лес, / нібыта ў хату, / Дзе згадкі ўсе мае ў зацішку спяць*), А. Вялюгін (*З усіх сабораў ёсць сабор, / Дзе згодзен я маліцца: / У спелым леце, спелы бор, / Звіняць твае званіцы*) і інш. Чалавек і прырода нібы зліваюцца ў адно цэлае, становяцца ці то сваякамі, ці то сябрамі. Няма нічога і нікога раднейшага за родную душу; якраз ў леса і ёсць тая душа, якая “разумее”, “адчувае”, не замінае думаць і натхняе таленавітага тварыць. Сяброўства з лесам у Янкi Купалы доўгае: *За сорок год нам дружбу крые, / Калі сышліся першы раз, таму з лесам ён зрадніўся душой, таму і жыцці іх падобныя. Праз*

метафарызацыю раскрываецца супастаўленне іх лёсаў (*былі агні, былі туманы, / Было ўсяго са мной і з ім*) да кульмінацыйнай паралелі – другой апорнай пазіцыі, якая больш поўна дазваляе ўявіць прычыну аўтарскай трылогі. Нягледзячы на тое, што ўсё знаёмае паэту тут, у лесе, ён усё ж бачыць змены:

*Сягоння бачу тут бярозку:
Была жывой – цяпер ляжыць, –
Як маёй смутнай долі цёзку,
Паспеў віхор яе скрышыць.*

Аказіянальнае параўнанне *доля* паваленай *бярозы*, *як смутная цёзка паэтавай долі*, – той вобразны сродак, у якім прачытваецца яшчэ адна прычына суму і трылогі аўтара: паваленае гаротнае дрэва – скрышаная без часу *доля*... Аўтару цяжка гаварыць пра свае прадчуванні, таму ў гэтым урыўку тэксту ён выкарыстоўвае два віды ўмоўчання, ці апазіяпезы [1]: незавершаны інтанацыйна радок, пры выкарыстанні якога ствараецца ўражанне нязмушанай эмацыйнасці, калі паэту цяжка гаварыць, а чытач сам павінен “дамаляваць” вобраз, уявіць яго [аўтараў] настрой: *Без часу ёй прыйшлося замерці...* (у радку ўжыты ідывідуальна-аўтарскі метафарычны эўфемізм; паэт не можа сказаць пра дрэва нават метафарычнае памерці, хаця бяроза загінула, і яна мусіць ляжаць, пакуль яе не разбяручь на дровы і крыжы; паэтава абурэнне з гэтага перадаецца праз клічную інтанацыю). Пасля прааналізаванага чатырохрадкоўя ўжываецца яшчэ адзін від умоўчання, прадуктыўны ў мове паэзіі канца мінулага – пачатку цяперашняга стагоддзя (гл., напрыклад, творы У. Караткевіча, Я. Сіпакова, А. Разанава і інш.). Прапушчаны радок, які графічна афармляецца вялікай колькасцю кропак (на ўсю даўжыню радка), гаворыць сам за сябе: паэт адчувае / прадбачыць гэтае падабенства лёсаў чалавека, і, безумоўна, уласнага лёсу, і дрэва. Словы тут лішнія, асацыяцыя яскравая, зразумелая; пацвярджэнне высноў чытача вынікае з трэцяга апорнага моманту – завяршэння верша, яго развязкі:

*Зязюлька ў тахт “ку-ку” кукуе,
Як ёй хто голас натачыў;
Лічу, ці доўга павякую...
Замойкла... мала налічыў.*

Прадчуванне заўчасна спыненага жыцця маркоціць паэта: і зязюля (паэт з замілаваннем гаворыць *зязюлька*, выкарыстоўваючы суб’етыўна-ацэначную форму, яшчэ раз выяўляючы свой стан) мала адлічвае яму гадоў. Першае ўмоўчванне завяршальнага чатырохрадкоўя стварае ўражанне нібы паэт лічыць гады, а другое выяўляе абцяжарванне працэсу маўлення, бо сумненні пацвярджаюцца. У гэтым выпадку мастацкі сэнс фігуры, на такой яго ролі акцэнтуюць увагі многія даследчыкі [2], якраз і заключаецца ў тым, што нявыказаная думка больш важная, чым выказаная.

Танальнасць верша, якая вынікае са зместу і функцыі тропы і фігур, мяняецца. Напачатку аўтар яшчэ бачыць лясную прыгажосць: *думка днюе іначуе, сваю хавае дзе нуду, шышкі лес гадуе -- метафары; старыя сябры --*

эпітэт; *знаёма ўсё, ясна, як сляза; мох ляжыць, як воўна, бы ў пуху песціцанага* -- параўнанні. Другая частка твора, паслякульмінацыйная, выяўляе іншы аўтарскі настрой, поўны трывог, смутку, адпаведна і ў лясным царстве бачацца змены: *шуміць, гамоніць лес; супроць вятроў каробіць плечы, увесь выгібаецца, як вуж* -- метафары і параўнанне; *вароны ў высі крыкзайзяты ўзнялі, бы клянучь сябе* -- параўнанне; *дзяцел дзюбаю зубатайдзяўбе сасонку* – эпітэт; ужыты таксама эпітэт без вызначальнага слова – *ляжы, гаротная* [бязрозка], *ляжы*, што кваліфікуецца як стылістычны прыём анакалуф [3]. Што да сінтаксічных сродкаў экспрэсіі, то яны прыблізна аднолькавыя ў абедзвюх частках, толькі мяняецца іх функцыя, а ў другой частцы дабаўляецца ўмоўчанне, паколькі эмацыйнасць ўсё ж узрастае і танальнасць мяняецца. Эмфатычная інтанацыя аповеду ствараецца за кошт інверсіі (*тады іду я ў лес нядбала, думка днюе і начуе, прыціхне лес і інш.*), шматлікіх паўтораў (анафары – *Ўсё тыя шышкі лес гадуе, / Ўся тая ўецца дзермяза*; паліптота – *Былі агні, былі туманы, / Было ўсяго са мной і з ім*; двайных лексічных паўтораў у сярэдзіне радкоў – *Ляжы, гаротная, ляжы*[бязрозка];*дзяўбе сасонкуды дзяўбе* [дзяцел]); антытэзы – *была жывой – цяпер ляжыць*[бязрозка]. Як відаць, прырода ў вершы, як гэта і характэрна пейзажнай лірыцы, не толькі выступае тым фонам, на якім мяняюцца аўтарскія асацыяцыі / пачуцці / думкі; яна і сама з’яўляецца іх “выразнікам”.

Такім чынам, стылістычнае дэкадзіраванне верша Я. Купалы “У лесе” дазволіла праз лінгвастылістычны аналіз апорна моцных момантаў і іх сувязь з кантэкстам выявіць асноўную думку твора, паказаць зменлівасць аўтарскага настрою, ахарактарызаваць тыя вобразы, якія створаны паэтам і “дамаляваны” асацыяцыямі чытача. Кожны твор тады з’яўляецца крыніцай інфармацыі, пачуццяў / эмоцый, калі ў цеснай узаемасувязі знаходзяцца яго форма і змест, ідэя і вобразна-выяўленчыя сродкі маўленчай экспрэсіі, аўтарскае “я” і тыя вобразы, у якіх яно ўвасабляецца.

1. Романова Н. Н. Стилистика и стили: учеб. пособие; словарь / Н. Н. Романова, А. В. Филиппов. – М.: Флинта: МПСИ, 2006. – С. 214.

2. Джанджакова Е. В. О разграничении тропов и фигур // Риторика и синтаксис структуры. – Красноярск: КГУ, 1988. – С. 113.

3. Москвин В. П. Стилистика русского языка. Теоретический курс / В. П. Москвин. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – С. 526.